

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Recensioner

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2015_litt_d

Fornvännen 2015(110):4 s. 291-302

Ingår i samla.raa.se

Recensioner

Michael P. Barnes, *Runes. A handbook*, Woodbridge 2012. 256 s. ISBN 978 1 84383 778 7.

Ett ständigt återkommande problem för den som undervisar i runologi är att hitta lämpliga kursböcker. Vid Institutionen för nordiska språk (nu: Institutionen för svenska och flerspråkighet) vid Stockholms universitet, där jag under en följd av år hade grundkursen i runologi, använde vi Sven B. F. Janssons *Runes in Sweden* (1987) och Klaus Düwels *Runenkunde* (senaste upplagan 2008). Det var (och är) utmärkta och relativt billiga böcker, men ingen av dem var oproblematiske. Janssons bok, som nu sedan länge är utgången från förlaget, blev allt svårare att få tag på, och många studenter hade svårt att tillgodogöra sig Düwels bok på tyska. Behovet av en samlad översikt att bygga upp kursen kring var ofta skriande och vi fick ibland ta till nödlösningar.

Nu har Michael Barnes, professor emeritus i skandinaviska studier vid University College London, kommit med en bok som enligt förordet avser att ge »a rational and up-to-date introduction to runes and runic writing». Boken bygger delvis på kurser som han genom åren har hållit vid nämnda lärosäte, och avser att fungera både som en introduktion för allmänt intresserade och som kurslitteratur vid universiteten. Det råder dock ingen tvekan om att den främst vänder sig till en engelskspråkig publik. Detta framgår inte bara av urvalet av inskrifter, där tyngdpunkten tydligt ligger västerut, utan också av de lästips som följer efter varje kapitel. Barnes anför här med avsikt endast litteratur på engelska, eftersom han för den avsedda målgruppen har funnit det »unwise to assume a ready acquaintance with European tongues other than English».

Många översiktsböcker om runor handlar i första hand om runstenarnas texter och vad de kan berätta om äldre tiders historia och kultur. Barnes' bok har ett annat fokus. Här är det runorna som teckensystem och språket bakom detta system som i huvudsak intresserar författaren. Undertiteln »A

handbook» är på så sätt helt adekvat: boken skall i första hand ses som en introduktion i runologiämnet, inte som en översikt av det samlade runmaterialet. Som en sådan tror jag att den kan fungera bra. Den är både behaglig att läsa och pedagogisk, men det finns också ett och annat som kan diskuteras.

Själva runtexterna spelar en ganska undanskymd roll i Barnes' framställning. De nordiska minnesinskrifterna i sten, vilka utgör ungefär hälften av alla kända runinskrifter (runt 3000), avhandlas exempelvis på 17 textsidor i ett enda kapitel. Från den intensiva runstensreserperioden i den senare delen av vikingatiden citeras bara två inskrifter i sin helhet: Hellandstenen (N 245) från Rogaland i Norge och den stora Jellingestenen (DR 42) i Danmark. I övrigt nöjer sig Barnes med att återge brottstycken för att exemplifiera innehåll och ordförråd. Med tanke på att runologins främsta mål ändå är läsning och tolkning av texter skrivna med runor är detta lite synd, och det ger dessutom en något skev bild av hur materialet är beskaffat.

De medeltida inskrifterna har fått ett något större utrymme, vilket nog hänger samman med bokens västliga orientering. Det norska runmaterialet utgörs nämligen till 90 % av inskrifter från denna period. Ett annat skäl är säkert att de medeltida inskrifterna innehållsmässigt är mer varierade och omfattar fler genrer än de vikingatida. Även de efterreformatoriska runinskrifterna behandlas rätt utförligt. Vanligtvis brukar man i handböcker nöja sig med att beskriva de s.k. dalrunorna, men Barnes tar ett betydligt bredare grepp, som sträcker sig från den tyske stentästaren Adam van Dürens runinskrifter i Lunds domkyrka från början av 1500-talet (»Gud hjälp Adams barn») fram till den högst moderna »Bengt och Ulla tälta' här» i Flatenskogen utanför Stockholm. Han berör även Kensingtonstenen i USA, en inskrift som ofta brukar förbigås i översikter, men som i resonemang om runbruket i nyare tid givetvis har sin plats. Andra ämnesområden som har beretts ett större utrymme är lönn-

runor, runor i handskrifter, runornas namn och runologins historia. Barnes går även in på hur man rent tekniskt ristade runor i olika typer av material.

Boken innehåller också ett särskilt kapitel som visar hur man praktiskt kan arbeta med läsning och tolkning av runinskrifter. Barnes behandlar här tre inskrifter från olika tider. Den första är den norska Kjøleviksstenen med urnordiska runor, där han på ett mycket instruerande sätt visar hur man genom att kombinera kunskap om den äldre runraden och det dåtida ljudsystemet med språkformer i andra tidiga germanska språk och runinskrifter från samma tid kan nå fram till en övertygande tolkning. De två andra exemplen – ett runristat djurben från St. Albans i Hertfordshire i England och en sten från Birsay på Orkneyöarna, båda ristade med den yngre runraden – illustrerar snarare de många svårigheterna och möjligheterna i arbetet än ger direkta lösningar på problemen.

Barnes vill med sin bok uppenbarligen slå ett slag för det translittereringssystem för runinskrifter som han själv sedan många år har använt i artiklar och sina utgåvor av runinskrifterna från Brittiska öarna, en korpus som omfattar runt ett hundratal inskrifter. Detta system skiljer sig på flera punkter från det som förekommer i de stora korpusutgåvorna från Sverige, Norge och Danmark, där runinskrifterna ju som bekant i stället räknas i flera tusental. Den som börjar studera runologi med Barnes' bok som utgångspunkt kommer alltså i den övriga litteraturen att ofta möta en något annorlunda verklighet.

Man noterar exempelvis att Barnes i motsats till de flesta handböcker har valt att återge den urnordiska runan **ǰ** med **æ**, trots att runan aldrig är belagd med just detta ljudvärde (men väl med andra). Han påpekar samtidigt att **æ** har valts av praktiska skäl och »should not be taken to imply the value [æ]», vilket säkert kan verka något förvirrande för nybörjaren. Saken förklaras visserligen på ett annat ställe i boken, men kanske något svepande. I sin återgivning av den anglosaxiska runraden har Barnes däremot translittererat motsvarande runa med ett latinskt **i** stunget med ett litet diagonalt streck. Detta ger antydning om ett ljudvärde som vi vet att runan har haft i vissa inskrifter (någon form av *i*-ljud), men man får leta

förgäves bland symboltecknen på sin dator när man ska försöka åstadkomma exakt detta tecken. Förmodligen går det lika bra med **ï** (med teckenkoden 0268 i Unicode) och frågan är varför inte detta tecken också kunde ha använts för motsvarande runa i den urnordiska runraden.

Något som är betydligt mer framträdande i boken är sättet att translitterera stungna runor i vikingatida och medeltida runinskrifter. Traditionellt har man återgivit **ǰ** med **e**, **ƿ** med **g**, **h** med **y** etc. Som Barnes riktigt påpekar ingick dessa runor dock aldrig i runraden. Den bestod under såväl vikingatid som medeltid (nästan) alltid av 16 tecken. Runan **ǰ** var en modifikation av **i**-runan, där punkten visade att tecknet skulle läsas med ett annat ljudvärde än [i]. Barnes argumenterar därför för att de stungna runorna bättre återges med ett trema (¨) placerat över det tecken som finns i runraden, alltså: **ǰ** **ï**, **ƿ** **ƿ̄**, **h** **ü** etc. En fördel med denna princip är att den skulle kunna användas för att skilja mellan vissa medeltida runtyper. Om **h** återges med **ü** kan **y** användas som en entydig translittering av **h** när denna runa har ljudvärdet [y], vilket den nästan uteslutande har på västnordiskt område. Om **ƿ** på samma sätt uttrycks med **̄** skulle tecknet **p** i stället kunna reserveras för varianten **K** (också i huvudsak en västnordisk variant).

Mot Barnes' notationssystem talar att tecknen inte kan skapas med en enda tangentryckning, utan man måste i flera fall kombinera de aktuella tecknen med positionen 0308 i Unicode med kommandot Infoga symbol. En nackdel är också att texter, som med hävdvunnen translittereringspraxis är relativt lätta att förstå redan i translittererad form, med det föreslagna systemet kan bli både dunkla och svårlästa. Den småländska Burserydsfontens (Sm 50) **uitkūnder** : **prester** : **skref** : **miḷ** (»Vidkunn präst skrev mig») skulle exempelvis uppträda i denna skepnad: **uitkūntir**:**brīstir**:**skrif**:**m(i)(k)**. Inskriften föremer faktiskt i boken både på bild och med inskriften återgiven i normaliserad text, men inte translittererad. Principen att återge **ǰ** med **e**, **ƿ** med **g**, **h** med **y** etc. är etablerad sedan århundraden i den runologiska litteraturen och i alla större korpusutgåvor (inklusive Samnordisk runtextdatabas). Frågan är vad man egentligen vinner med det föreslagna systemet. De flesta runorna i den

yngre runraden var som bekant mångfunktionella. Spelar det egentligen någon roll om † translittereras med *e*, när man ändå måste hålla i minnet att språkljudet bakom denna beteckning kan vara ett annat än just [e]? Dessutom användes *e*, *g*, *y* etc. som latinska ekvivalenter i uppteckningar av den nordiska runraden i handskrifter redan på 1100-talet. De är alltså inga moderna uppfinningar, utan måste nog sägas ha en viss hävd.

Invändningarna ovan till trots tror jag att boken utan problem kan fylla sitt syfte, nämligen att vara en behändig introduktion till ämnet runologi. En nackdel är dock priset. Den ligger hos de svenska nätbokhandlarna på runt 800 kronor, vilket är väl högt för en kursbok. En billigare häftad utgåva skulle behövas som alternativ.

Magnus Källström

Riksantikvarieämbetet

Box 1114

SE-621 21 Visby

magnus.kallstrom@raa.se

Stefanie Kloß, *Mit Einbaum und Paddel zum Fischfang. Holzartefakte von endmesolithischen und frühneolithischen Küstensiedlungen an der südwestlichen Ostseeküste*. Untersuchungen und Materialien zur Steinzeit in Schleswig-Holstein und im Ostseeraum 6. Kiel/Hamburg 2015. ISBN 978 3 529 01858 9.

Det är värdefullt att allt fler tyska doktorsavhandlingar i arkeologi blir ordentligt publicerade, såsom den här aktuella från Kiel. Alltför många har tidigare blivit uppmärksammade endast i förkortad form som artiklar. En annan möjlighet har varit att söka i speciella register med varierande grad av tillgänglighet.

Den tyska östersjökusten sjönk under senmesolitisk och tidigneolitisk tid, minst fyra meter under nuvarande havsyta. Genom nya marinarknologiska undersökningar samt några äldre har ett välbevarat fyndmaterial av trä från tretton boplatser blivit föremål för bearbetning. Boplatserna är koncentrerade till Wismar-bukten och runt ön Rügen.

I huvudsak härrör fynden från ertebøllekul-

turen, men några boplatser rymmer också en del saker från trattbågarkulturen varför bokens tidsram omfattar ca 6000–3500 cal BC.

Undersökningarnas omfattning och stratigrafi redovisas ingående. Kloß presenterar också information om de olika fyndkategorierna, artbestämningar, måttuppgifter, bruksspår m.m. för respektive fyndgrupp. Det rör sig inte bara om identifierade redskapsformer utan också kvistar, käppar och mindre stammar med och utan bearbetningsspår. Det är dock något oklart vad man tagit till vara vid de olika utgrävningarna. Allmänt tycks tillvaratagandet ha varit sämre på 1960- och 70-talen. Strandlinjeförskjutningen har också berört det syddanska området, varifrån det finns ett betydande jämförelsematerial. För respektive fyndkategori finns en fullständig redovisning av fynden eller en kompletterande baserad på en tidigare publicerad fyndlista.

Kloß är i högsta grad medveten om att det finns betydande identifierings- och därmed representativitetsproblem när det gäller belägg för vissa fyndkategorier. Den första som blir föremål för behandling är de urholkade kanoterna. Här har sammanlagt ett fyrtiotal fragment urskilts, inklusive två inaktiva mesolitiska farkoster med en längd på åtta-nio meter. Båda uppvisar spår efter en eldstad ombord. En tredje kanot på tolv meter dateras till tidigneolitikum. Vissa fragment är lätta att identifiera, som partier av fören, medan andra av huggspåren att döma bara kan sägas ha tillhört ett urholkat trästycke.

Här kan inflikas att det inte finns några säkra belägg för exempelvis behållare av trä. Å andra sidan har experiment visat att urholkade kanoter också fungerar utmärkt som trummor. Lämpliga hornhammare från ungefär samma tid som kan ha använts som trumklubbor har påträffats i Sydskandinavien.

Några fragment är genomborrade vilket tyder på att kanoterna har blivit reparerade. Det är inte så märkligt då de endast är 2–3 cm tjocka. Därtill förekommer hål eller ränna för att fixera ett trästycke som en akterspegel.

De äldsta kanoterna är framställda i tall och dateras till 7000 cal BC. De har påträffats i Frankrike och Nordtyskland. De senmesolitiska är med något undantag tillverkade i lind.

Även i fragmentariskt tillstånd är paddlar

lättare att identifiera. Flera fragment ingår därför i presentationen. Upp till femton typer har identifierats men i huvudsak urskiljs två huvudgrupper, det för nutida förhållande välkända långsmala paddelbladet och en grupp där paddeln har vissa likheter med en bakspatel med en tydlig avsats mellan skaftet och paddelbladet. Brottytor-nas utformning anger att dessa paddlar, som användes samtidigt med de långsmala, brutits av i nedre skaftdelen vid användning. Förklaringen kan vara att bladet endast är mellan 0,6 och 2 cm tjockt. Till skillnad från danska fynd med avancerad ornamentik genom försänkta partier fyllda med harts är endast ett nordtyskt fynd försett med enkel krysskräffering. Paddelavsnittet rymmer också en diskussion om vilken paddelform som lämpar sig för framdrivning i öppen sjö respektive kustnära vatten.

Den i särklass vanligaste föremålsformen är ljustergrenar. Denna form av svagt S-formade delar är också lätt att känna igen. Trots en förhållandevis enhetlig utformning kan flera olika typer urskiljas. I ljusters nederdel märks en tydlig skillnad – sådana med kort respektive lång spets. Denna skillnad har tolkats som att olika ljuster använts på olika bottenar, korta för hårda och långa för mjuka bottenar. Bruksspår på spetsarna visar att de korta råkat ut för större skador än de långa. En jämförelse med dominerande ljusterform och bottenförhållandena utanför respektive boplat styrker denna tolkning.

Ljusterspetsarna har surrats parvis vid ett skaft. Inget helt ljuster finns i det aktuella materialet, men väl i danska och litauiska fynd. En benspets i mitten kan ha underlättat funktionen att klämma fast fisken, som främst verkar ha varit ål. Även några förarbeten har påträffats.

Variationen i ljusters fyndfrekvens mellan boplatserna leder till en diskussion av huruvida detta beror på tillvaratagningsproblem eller olika behov av detta redskap. En jämförelse mellan omfattningen av ljusterfynd och frekvensen av ålben visar en korrelation mellan omfattande ålfiske och bruk av ljuster.

Endast mindre partier av permanenta fiskeanläggningar har påträffats i form av fragment av mjärdar och delar av fångstarmar. Rester av snören har bevarats. Det mest kända fyndet är ett redskap med ett flintspån och ett kort trähandtag

vinkelrätt mot spånet. Dessa delar är konstfärdigt sammanvirade med bast till ett redskap som liknar ett upp-och-nedvänt T.

Mera ovanliga redskapsformer är ett par fynd som sannolikt är bumeranger. Sådana förekommer också i Danmark. Bland fynden ingår också ett skedfragment.

Jämfört med Sydsandinavien är pilbågarna få. Endast ett fynd uppvisar merparten av den dominerande bågformen med tydligt avsatt handtag. Få är också pilarna, med ett spetsfragment med kvarsittande fragment av flintspetsen – sannolikt en tvärpil – bevarat.

Detta tål att tänka på. Pilfragment kan vara svåra att identifiera, men det är ändå märkligt ur ett nordeuropeiskt perspektiv att man har påträffat fler bågar än pilar när det omvända vore rimligt om man ser till antalet framställda föremål. Kan det här föreligga en urvalsprincip för vad som tilläts hamna i avfallet och vad som togs om hand på annat sätt?

Olika former av skaftning av sten- och flintyxor har belagts, både sådana där yxan klämdes fast i en mellandel som försågs med skaft, och vinklade skaft där yxan surrades fast. Det korta skaftet tyder på att redskapet mer användes som en form av mejsel än som en huggyxa.

Tillhuggna spetsar på käppar är också ingående redovisade. Merparten härrör sannolikt från permanenta fiskeredskap. Med tanke på att det förekommer urholkade kanoter vore det intressant att försöka urskilja spaltstycken av trä som borde ha haft en betydande användning för att underlätta urholkningen.

Att träfynden utan bearbetningsspår domineras av hassel är att förvänta. Mera märkligt är att det näst vanligaste träslaget är ek, som inte använts till så många föremål. Mer än en tredjedel av träfynden uppvisar spår av eld. Det hade varit intressant i fall de eldskadade träfynden jämförts med träkolet för att se om det föreligger likhet eller diskrepans.

En analys som saknas trots en gedigen presentation är en studie av när på året olika grenar har huggits av. En sådan hade varit av intresse för att fastställa när under växtsäsongen som en boplat utnyttjades.

Publikation exemplifierar den mesolitiska snickarens utmärkta kunskap om olika träarterns an-

vändningsområden. Redskapskategorier har framställt av speciella träslag, exempelvis lind för kanoter, ask för paddlar och hassel för ljuster. Men det finns nästan alltid något eller några fynd som avviker.

De som vill sätta sig in i senmesolitisk träbearbetning har mycket att hämta i denna bok.

Lars Larsson

Catarina Karlsson, *Förlorat järn – det medeltida jordbrukets behov och förbrukning av järn och stål*. Jernkontorets Bergshistoriska Skriftserie 49. Acta Universitatis Agriculturae Sueciae 2015:38. Uppsala 2015. 348 s. ISBN 978-91-576-8274-1.

Janken Myrdals avhandling *Medeltidens åkerbruk* från 1985 var en betydelsefull bok – en aha-upplevelse för oss som var unga arkeologer då. Dess viktigaste resultat var kanske årderbillarnas och andra jordbruksredskaps kronologiskt ordnade typologi och framför allt beläggen för nästan plåtåvisa språng i redskapsvikterna vid mitten av första årtusendet, vid början av det andra och än en gång under nyare tid. Vi tog också till oss Myrdals idéer om tekniska komplex som hänger samman med dessa språng. Men avhandlingen implicerade också starkt behovet av en uppföljare, en del två, som borde behandla konsumtionen av järn i det medeltida agrarsamhället. Det skulle ta trettio år innan uppföljaren kom, skriven av Catarina Karlsson med Myrdals handledning.

Avhandlingen kan inte beskyllas för någon tyngande teoretisk överbyggnad, men den är synnerligen empiritung, och därtill handlar det till stor del om en experimentell empiri. Premisserna för framställningen är tydliga, metoderna väl beskrivna och dokumentationen noggrann. Man måste imponeras av författarens målmedvetenhet och ihärdighet att föra en lång rad analyser och experiment – vart och ett av dem arbets- och resurskrävande – i mål, men också av hennes förmåga att skapa allianser i forskningen. Hon har byggt ett litet nätverk av kunniga människor för metallurgiska analyser, experimentellt smide, experimentellt åkerbruk och ängsbruk, hårdhetsanalyser etc.

I en kort inledning formulerar hon arbetets syfte med den övergripande frågan: »Hur mycket järn och stål kan ha förbrukats inom det medeltida jordbruket?» Denna delas sedan upp i fem metodologiska steg i form av följande frågor:

1. Vilka jordbruksredskap av järn användes under medeltid? Hur såg redskapen ut och hur mycket vägde de?
2. Vilka material har använts och vilka egenskaper hade redskapen?
3. Hur smiddes redskapen?
4. Hur användes redskapen och vilket slitage skedde vid brukandet?
5. Vad är slitage? Hur kan vi beräkna hur mycket järn som kan ha konsumerats av medeltidens bönder?

Det är till synes enkla frågor, men de skapar metodologisk stadga och klarhet inför den empiriska undersökningen.

Teorikapitlet är att beteckna som flyktigt och översiktligt. Karlsson nosar försiktigt på Latour, Leroi-Gouhan och de Vries, men använder sig knappast alls av dem. Man kan säga att hon håller en intresserad distans. Bokens teori kan sammanfattas med att föremålen har ett utsagovärde och förklaringsmodeller som förutsätter avsiktlighet är att föredra.

Vad gäller den experimentella arkeologin anslöt sig Karlsson först till den klassiska skolan, som närmar sig naturvetenskaperna, snarare än den nya humanistiska, ibland publikanpassade. Hon kom emellertid med tiden att erkänna värdet av sin egen upplevelse under experimenten, t.ex. vikten av stenröjning eller åkerns geometri.

Metodkapitlet handlar om arbetets upplägg med metallurgiska analyser, experimentellt smide, experimentellt åker- och ängsbruk, hårdhetstester och slitageberäkningar. Det finns de som tycker att man ska bli vid sin läst och hävda disciplingränser, men jag finner Karlssons gränsöverskridande ansats sympatisk, och för en historisk arkeolog är avhandlingens källpluralism naturlig och stimulerande. Karlsson avslutar kapitlet med en viktig diskussion utgående från den anglifierade frågan »Hur ska vi hantera forskning med få case?». Hon gjorde sina experiment med endast fyra repliker av medeltida jordbruksredskap. Är

fyra repliker representativa? Ser man undersökningen som en pilotstudie inför framtida forskning, som Karlsson gör, är det måhända tillräckligt.

Författaren gör sedan en forskningsöversikt uppdelad på ett antal temata: behovet och förbrukningen av järn, järnframställning och smide, medeltida åkerbruk och slätter, och metallurgiska analyser.

Metallurgiska analyser har tidigare gjorts av vapen, knivar, ämnesjärn och osmundar, men mycket få jordbruksredskap har blivit föremål för analys. De tycks dels ha mötts av ett generellt ointresse, men det torde också bero på att metoderna varit förstörande och därför främst använts på massmaterial. De bevarade medeltida jordbruksredskapen är ganska få och därmed skyddsvärda. I och med att Karlsson nu presenterar analyser så har missförhållandet börjat rättas till, men vi måste inför framtiden tänka på att se till att fler metallurgiska analyser blir utförda.

Efter att inledningsvis ha gjort en översikt över arkeologiskt påträffade liar, skäror, årderbillar och spadskoningar, med en uppskattningsvis av deras genomsnittliga vikter, presenteras de fyra redskap som valts ut för rekonstruktion: en årderbill från Stockholm och en från Varnhems kloster, en lie från Eketorp och en från Alvastra. Fler än fyra repliker var svårt att hinna rekonstruera och testa inom ramen för ett avhandlingsarbete. Det finns ingen anledning att ifrågasätta det när man senare läser hur noga Karlsson har gått till väga i de experimentella delarna av din undersökning.

Så följer de metallurgiska analyserna där frågan är vilka kvaliteter järnet och stålet hade. Ett samarbete med GAL och Lena Grandin gav bästa möjliga resultat. Grandins intressanta analys ingår som bilaga i boken. Dels visar den på en stor variation bara inom detta lilla urval av redskap. Stockholmsbillen och Alvastralien är båda tillverkade i homogent stål om än av något olika kvaliteter. Det är ett helt nytt resultat. Varnhemsbillen och Eketorpslien är tillverkade av järn med stål ilagt i eggarna. Varnhemsbillens järn är fosforhaltigt och har slagginneslutningar. Grandin tolkar den som tillverkad av blästjärn och antar att detta även gäller de andra tre föremålen. Hyttjärn kan dock inte uteslutas, kanske framför allt när det gäller Stockholmsbillen.

Här finns anledning att nämna en viktig omständighet. Karlsson har valt bort frågeställningen vilken typ av järn man använt, främst av kostnadsskäl. Nödvändiga kemiska analyser hade sprängt budgeten. Det är bara att acceptera, men det lyfter en fråga för framtida forskning, och det framstår som oavvisligt att kemiska analyser blir nästa stora steg i den här kunskapsuppbyggnaden.

Alla föremålen utom Alvastralien har fått ¹⁴C-dateringar. Varnhemsbillen och Eketorpslien är sannolikt från 1100-talet, medan Stockholmsbillen sannolikt är från det sena 1200-talet. Dateringsintervallen är ganska stora inom dessa sekler.

I det experimentella smidet har Karlsson samarbetat med Patrik Jarefjäll, som är smed och doktorand vid institutionen för kulturmiljövård i Göteborg. Smidesarbetet är noggrant dokumenterat, så noga som man kan begära; det handlar ofta om sekundsnabba beslut baserade på en ögats och handens kunskap som är svårt att dokumentera. Karlsson och Jarefjäll har vägt föremålen mellan varje steg och fått en god uppfattning om avbränningen under arbetet. Det viktigaste syftet var att framställa repliker med kvaliteter så lika ursprungsföremålen som möjligt.

De ville tillverka Varnhemsrepliken av blästjärn för att komma så nära originalet som möjligt och fick tillgång till blästjärnsämnen från Trane-mo där experimentell blästjärnsframställning pågått länge. Ämnena var dock för små, så smeden fick börja med att välla samman ämnen. Tidsåtgången och avbränningen blev stor på grund av detta, och Karlsson ifrågasätter själv experimentet som inte helt realistiskt då det är sannolikt att en medeltida smed hade valt ett större ämne från början. Ett annat problem är att de inte gjorde någon metallurgisk analys av blästjärnet. Det uppfattar jag som en av de svagare metodologiska länkarna i avhandlingen. Det borde ha varit ett minimikrav.

Karlsson och Jarefjäll har lärt sig mycket under processens gång som kan bli till nytta i framtiden. Den källkritiska diskussionen är insiktsfull. Karlsson har också äreräddat smedhalvan genom sin insats i smedjan. Det pekar på läringskapets viktiga funktion i det äldre samhället och det kan utvecklas djupare.

Det fjärde metodologiska steget är ärjnings- och slätterexperimenten. De utfördes tillsammans med Olof Lundquist och Tom Meurling och två hästar på Järvafältet utanför Stockholm. Experimenten gav en rad nyttiga erfarenheter. Replikerna fungerade bra. Den svaga punkten i ekipaget var årdrets träsula som brast vid flera tillfällen. Förutom förslitningsstudien lärde man sig massor om väderlekens betydelse, om betydelsen av stenröjning, om vändtegens betydelse, om ärjningsmönstrens betydelse och därmed om åkerns geometri, och om ärjningshastigheten. Detta är nyttiga erfarenheter för många. Man mätte antalet ärjade kilometer, omvandlade detta till hektar och fick fram ett slitage på billarna om ca 100 gram per hektar. Det är elegant, men stämmer det över allt? Vi återkommer till frågan.

Också slätterexperimenten utföll väl. Eketorpslien hade uppfattats som en sliplie och Alvastralien som en knacklie, och replikerna skärptes i enlighet med detta. Ungefär ett tunnland slogs med vardera. Slitaget på sliplien var mycket större än på knacklien – nästan fem gånger högre – men åtgången på järn var relativt liten jämfört med årderbillarna.

Den sista delen av empirin handlar om tribologi, som är läran om ytor i kontakt under relativ rörelse, alltså nötning eller slitage. Vi får lära oss att järnets hårdhetsgrad är viktig. Hårt järn avverkas medan mjukare järn repas i vallar, ungefär som jorden vid vid ärjningen själv, utan större förlust av järn. Det omfördelas bara. Tribologiska tester utfördes vid Ångströmlaboratoriet.

Så sammanför Karlsson alla parametrar för att beräkna årsförbrukningen av järn i årderbruk och slätter på gårdsnivå, häradsnivå och för hela Uppland. Ett drygt kilo järn per gård och 8.4 ton för hela Uppland per år för årderbruk, en femtedel så mycket för slätter. I ett kort resultatkapitel dras trådarna samman och beräkningarna lyfts till riksnivå. 48 ton järn per år i förslitning för hela Sverige. De viktiga parametrarna är järnets egenskaper och åkerns karaktär, samt väderförhållandena. Valet av dragdjur har mindre betydelse.

Den svagaste punkten i beräkningarna är den geologiska parametern. Är verkligen de 100 grammen per hektar representativa? Även om geologin skiftar inom olika delar av Järvafältet kan

man ifrågasätta om slitageberäkningarna är representativa för riks- eller ens landskapsnivån. Man kan förstås inte begära att författaren ska fara land och rike runt med sina billar och hästar och provärja här och där, utan man får se arbetet som en metodologisk pilotstudie. Som sådan är den det mest gedigna vi har inom det aktuella forskningsfältet.

Avhandlingen är viktig på flera olika vis. Dess egna resultat är naturligtvis tentativa, men metodologiskt är avhandlingen så pass gedigen att de bildar de mest handfasta hypoteser vi har i nuläget inför kommande forskning på området. Det är uppenbart att tidigare slitage- och behovsberäkningar inom svenskt område har varit alldeles för blygsamma.

Jordbruksredskap är inget trivialt material. De analyser som utförts inom ramen för Karlssons avhandlingsarbete visar på stor variation men också på att man ibland har lagt ner omsorg och resurser på dessa föremål i en utsträckning som man tidigare inte hade förväntat i jordbrukssammanhang. Karlsson och hennes forskarnätverk har därmed fyllt i en vit fläck på kartan.

Experimenten har inte bara gett ett underlag för att diskutera järnförbrukningen i jordbruket, utan även många insikter som inte eftersöktes avsiktligt. Karlsson erbjuder en bättre förståelse för hur lätt eller svårt det är att ärja, för stenröjningens betydelse, även på ängsmark, för åkerns geometri, såväl jordbrukarens som dragdjurens lärprocess och många andra aspekter av åker- och ängsbruket.

Till detta kommer det som arbetet implicerar inför framtida forskning. Karlsson har satt upp en riktningvisare som klargör vad det är som behöver tas itu med: mer materialstudier, mer studier av åkerns beskaffenhet i förhållande till slitaget och mycket mer experimentellt åkerbruk.

Hon tycks vara den första som introducerar frågan om järnets skiftande kvalitet på allvar i forskningen kring slitage och behov, även om hon inte har besvarat den. De metallurgiska analyserna, med resultat som visar på stålkvaliteter, accentuerar detta. Men jag skulle vilja tillfoga att även malmens kvalitet kan vara av betydelse.

Till de väsentliga kunskapstillskotten från senare år hör att man har använt sig av bergmalm

även i blåstor, därtill mycket tidigt. Exemplet Ful-lerö norr om Uppsala från den äldre romerska järnåldern har ställt många vedertagna uppfattningar på huvudet. Man har också blivit varse att folk ibland byggde rejält stora blåstugnar som producerade mycket järn i en enda körning. Skillnaderna mellan blåstjärnstillverkning och hyttjärnstillverkning krymper. Idén att masugnen kan ha utvecklats av allmogen ur en avancerad blåstjärnsprocess börjar framstå som allt mera hållbar. Klarar man det så klarar man annat också, och fokus faller därmed återigen på järnets kvaliteter, på vilken kunskap man kan ha haft om skiftande malmers kvaliteter och på legeringskunnande.

Alla malmer innehåller orenheter. En del är till nytta på skilda sätt, som kan vara fallet med krom, mangan, molybden, volfram, nickel och vanadin. Andra, som aluminium, medför problem. Man måste vara kunnig som smältare för att kunna handskas med båda sorterna. Fyndet av manganmalm vid Hyttehamn vid Vättern, som Karlsson själv var med om att göra, tyder dessutom på att man har experimenterat med tillsatser också.

Ekonomhistorikern Bo Franzén har understrukt att den »modernisering» som bär järnets signum genomfördes *trots*, snarare än tack vare, tidens elit och den reaktionära lagstiftning som kommer till uttryck i landskapslagarna. Det blir därmed förståeligt att järnproduktionen, järnkonsumtionen och järnbehovet sannolikt ökade kraftigt kanske redan ett drygt århundrade innan de urbaniserande centralorterna blev riktiga städer och innan de många stenkyrkorna byggdes, och kanske ett kvarts årtusende innan riket blev en stat och allmogen blev monetariserad. Elitens betydelse är helt enkelt kraftigt överskattad.

Produktionen antas ha varit mycket större under medeltiden än under vikingatiden. Karlsson räknar med minst en tredubbling, så det finns definitivt goda belägg för Myrdals språngvisa utveckling. Men parametrarna är många: folkökning, jordbruksexpansion, nya teknologiska komplex, uppkomsten av städer, ett frenetiskt kyrkobyggande, export. Hur relaterar de alla till varandra? Vad är *push* och vad är *pull*? Det är fortsatt en av de stora forskningsfrågorna. Att jord-

bruket är en av de största järnkonsumenterna, kanske den allra största, står dock utom tvivel nu. Också att produktionen ökade snabbare än befolkningen. Medeltida järnexport är belagd. Vikingatida export ansågs tidigare osannolik, men ses nu av flera forskare som en självklarhet. Man har till och med börjat hålla möjligheten av en romartida järnexport öppen.

Men att exportera är inte så lätt. Det ställer krav på transportsystem, kreditsystem, fridsbestämmelser och tillgång på pålitlig arbetskraft. Det krävs tillit. Sådan kan knappast förväntas i ett hierarkiskt samhälle, men skulle kunna fungera utmärkt i nätverk, förstådda i heterarkiskt perspektiv. Karlsson är inne på dessa tankegångar, uppenbarligen inspirerad av Eva Hjärthner-Holdar och hennes kollegor på GAL. En mer sofistikerad syn på samhället under vikingatid och medeltid håller sakta på att växa fram, men som alltid i forskningen kräver denna nya förståelse en ny uppsättning av frågor och nya undersökningar. Catarina Karlssons avhandling har möjliggjort många av dessa frågor. Hon har själv tagit de första betydelsefulla stegen på den väg som någon måste gå förr eller senare efter Janken Myrdals avhandling. Däri ligger kanske dess allra största betydelse.

Mats Mogren

Länsstyrelsen Skåne

SE-205 15 Malmö

mats.mogren@lansstyrelsen.se

Local Societies in Bronze Age Northern Europe. Eds Nils Anfinset & Melanie Wrigglesworth. Sheffield 2012. 260 pp. ISBN 978-1-84553-742-5.

The nature and extent of societal interaction in Bronze Age Europe has a long research tradition, particularly emphasising large-scale (and top-down) perspectives on cultural developments and relationships. The world systems theory, for instance, implying a core-periphery view, is such a predominant framework for long-distance exchange between Scandinavia and regions across Europe. Accordingly, the exchange and transformation of social information are regarded as competitive socio-political affairs between regional polities

or social totalities. Only very recently have scholars begun to reflect critically on the large-scale approach and theoretically re-assess the concepts involved.

This book contains 13 articles originating from the conference “Regions on the Periphery of the Bronze Age of Northern Europe” in Bergen, Norway, 2008). It forms a rich contribution to the theory and methodology of Bronze Age interaction studies. The aim may be described as a multifaceted approach to “the role of local societies in the greater world” (p. 2), with local small-scale studies as the key to get at large-scale processes and patterns of cultural interaction, social transmission and change. The volume does not simply portray culturally active peripheries, but reviews the data and facts behind processes and patterns from northern or local perspectives. The geographical focus is mainly on Fennoscandia with northern Sweden and Norway, including Finland and Northwest-Russia, but a number of articles also cover the more central Nordic Bronze Age regions of Denmark, southern Sweden and northern Germany.

Lars Forsberg offers a critical survey of Neolithic and Bronze Age research history in northern Sweden and questions any mutually exclusive categorisation of coastal and inland regions (“Nordic” vs. “Arctic”, agro-pastoralists vs. hunter-gatherers). On the contrary, a closer look at solid data from local studies reveals a rather variable and mixed picture of societies and economies, which allows no labelling or oversimplification of regions and socio-political relations from a top-down perspective. Charlotte Damm goes in the same direction: on the subject of a possible collective identity among the Saami she points to the difficulties in distinguishing identities and cultural behaviour as bounded local phenomena in Early Metal Age Fennoscandia. Damm exemplifies this with the rather inconsistent patterns of Saami dialects, settlement and subsistence in recent times.

Christopher Prescott’s chapter re-evaluates the data and premises regarding formation processes of Bronze Age societies in Norway, with a critical stance towards “Neolithic narratives” that have viewed agriculture as a driving force behind developments. There are clear signs and

proxies of dramatic economic and social transformation already at the end of the Middle Neolithic, while the main Bronze Age characteristics are advancements in technology and logistics (metalworking, shipbuilding). Thus Damm, Forsberg and Prescott agree that understanding local or regional dynamics and processes is not only about the improvement of chronology and systematic data collection, it is also about reconsidering the meaning of dualism and scale. These chapters are important with regard to the source criticism applied and the methodological alternatives offered.

The book is not only about understanding the nature and magnitude of relationships between local societies. As goes particularly for the Nordic Bronze Age research tradition, cultural interaction has mainly been viewed from the perspective of privileged societies or groups, against a strict socio-economic background and with focus on metal consumption. Some intriguing questions occur from reading through the book, and only a few chapters provide any answers: is the metal-centred approach always appropriate for interaction studies, and, how should we interpret the discrepancies in regional occurrences of archaeological finds indicating bronze production and circulation, anyway?

Lene Melheim discusses possible archaeological evidence for local copper mining in the Norwegian Bronze Age milieu in order to challenge scholarship’s established perception of peripheries, i.e. metal-poor societies. Nils Anfinset reconsiders western Norway in view of both its relative metal scarcity and assumed core-periphery relations with the Danish area. He argues for a more differentiated notion of peripheries/margins, taking into account cultural filters in the archaeological record, regional variations and shifts in the ideological acceptance or rejection of metals. Thus, the volume offers strategies and alternatives in interpreting social change and transmission in material culture without applying the socio-economic, metal-centred approach. Thomas Eriksson, for instance, stresses Nordic pottery as a complementary source of reference to change and transmission in culture and society. Peter Skoglund favours a social landscape approach, putting the topography of Scandina-

vian rock art and burial monuments into a new context of ideology and territorial behaviour.

Thus, it turns out that shifting the focus away from metalwork (social value, distribution patterns) to other referential sources is useful in understanding the many spheres and dynamics of cultural interaction (not primarily political and economical). Bronzes were used in life and in the funerary realm of Bronze Age societies for social and ideological manifestations. However, the studies of grave customs and rituals by Mette Roesgard Hansen (for Thy in northern Jutland) and Sophie Bergerbrant (the Nordic Bronze Age and the Lüneburg Culture), using semiotics, practice theory and network analysis, show many aspects and expressions of social identity and group behaviour that hardly conform to suggested regional entities and borders deriving from socio-economic metal-centred approaches. In this context, the chapter by Kristin Armstrong Oma about human-animal relationships and Bronze Age cosmology in selected case studies from southern Scandinavia and Sicily (Monte Polizo) is intended as a corrective to large-scale “grand-narrative” studies. Her comparative household archaeology approach is an alternative point of departure; advising with Forsberg and Damm a combined methodology of household, practice and network theory approaches in order to overcome the contrasting paradigms (global vs. “local”) and comprehend the complex nature and extent of interaction and interconnectedness.

Despite a diversity of scope and approach, all contributors agree in demanding greater focus on local contexts and the acquisition of systematic data on both the materiality and chronology of interaction and transmission. There is also a general consensus that local or small-scale analyses of material culture will point to diversity and hybridity, as well as to differences in scale, connectivity and proximity. In slight disagreement, on the other hand, are some chapters in the book that apply broad cultural perspectives on social change and transmission, despite their accentuation of regional differences and the synthesis of comprehensive data.

The articles by Ørjan Engedal, Maria A. Yushkova and Mika Lavento all present vast distribution maps covering the Northern Europe towards

either Russia (Middle-Upper Volga) or the eastern Mediterranean. Here we find a rather abstract and suggestive modelling of massive networks, mainly through the depiction of bronze artefacts, and clear socio-economic language about centres, peripheries and influences (one-way or mutual, with Lavento and Yushkova). Engedal starts from a contextualisation of a group of Norwegian bronze artefacts before assessing the topography and logistics for a transcontinental travel route used by Early Bronze Age “agents” and “traders” moving furs, metal and amber between western Norway and Mycenae. Providing archaeological evidence for such an extreme scenario would be difficult, particularly the recognition of loose distribution patterns of metalwork as evidence of commodity exchange or trade. Nevertheless, this chapter adds to the book’s high-level dialogue between researchers representing their own approaches and attitudes on the matter of interconnectedness and globalisation in Bronze Age Europe, a dialogue sometimes driven by fascination and emotion.

The book and its theoretically well-considered content is a significant contribution to Bronze Age research — particularly since recent advancements in archaeological science (e.g. metal analysis) have vitalised the entire discourse about the Bronze Age worldview.

Uwe Sperling

Institute of History and Archaeology
Tartu University, Lossi 3
EE-51003, Tartu, Tartumaa, Estonia
uwe.sperling@ut.ee

Margareta Biörnstad, *Kulturminnesvård i efterkrigstid. Med Riksantikvarieämbetet i centrum*. KVHAA:s Handlingar, antikvariska serien 51. Stockholm 2015. 267 s. ISBN 978-91-7402-429-6.

År 2007 hade jag nöjet att i dessa spalter recensera Margareta Biörnstads förra bok, *Kulturminnesvård och vattenkraft 1942–1980*. Som titeln anger var temat hur den svenska kulturminnesvården utvecklades i samband med de omfattande sjöregleringsundersökningarna i Norrland. Vattenkraftsutbyggnaden var – efter den landsomfattande

fornminnesinventeringen, som pågick i två omgångar under 1930–90-talen – den i särklass största utmaningen som den offentliga kulturminnesvården dittills hade ställts inför. Olika samhällsintressen – värden av kulturvärden, ekonomiska värden och industriell utveckling – ställdes mot varandra. Tidigare hade en sådan intressekonflikt vanligen medfört att arkeologer fick bege sig ut för att rädda vad som räddas kunde. Nu var läget annorlunda. I stället för brandkårsutryckningar fick de möjlighet att genomföra ordentliga undersökningar vilket skedde i en tid då kulturminnesvården blev mer samhällsintegrerad och samtidigt fick en fastare och mer vittförgrenad organisation.

Med sin nya bok tar Biörnstad vid där den förra slutade ämnesmässigt, nämligen hur Riksantikvarieämbetet som central myndighet under de femton första åren efter andra världskriget genomgick avgörande förändringar. Det var en synnerligen formativ period präglad av efterkrigstidens starka utvecklingsoptimism. Skonat från krigets förödelse tog Sverige täten i en modernisering som utmanade bevarandet av både forn lämningar på landsbygden och städernas äldre bebyggelse. För att klara av utmaningen utvecklade man två parallella och i hög grad fristående avdelningar: en för fornminnen och en för byggnadsminnen. Denna uppdelning hade sina rötter i en mer genomgripande organisationsförändring som genomförts under decennierna före krigsslutet under ledning av riksantikvarien Sigurd Curman. Ett viktigt steg togs 1938 då Riksantikvarieämbetet med Historiska museet formellt blev en central statlig myndighet. Och med 1942 års fornminneslag ersatte Riksantikvarieämbetet Kungl. Vitterhetsakademien som tillsynsmyndighet.

Mot denna bakgrund faller det sig naturligt att Biörnstad använder den curmanska eran som fond då hon ämne för ämne tecknar myndighetens fortsatta öden. Boken är således mer tematiskt än kronologiskt strukturerad vilket passar innehållet och den korta period som behandlas väl. Den är på det hela taget mycket välskriven, välillustrerad och vänder sig till en betydligt bredare målgrupp än hennes föregående bok, både sett till ämnesval och omfång. Förutom de båda avdelningarnas individuella öden får vi läsa om den ändrade relationen mellan myndigheten och

Vitterhetsakademien respektive Historiska museet, om statliga utredningar och deras konsekvenser för kulturminnesvården, om Raås organisatoriska och personella förändringar liksom de riksantikvarier som var verksamma efter Sigurd Curman – Martin Olsson följd av Bengt Thordeman. Personporträtt varvas med beskrivningar av myndighetens inre arbete.

Fornminnesinventeringen och sjöregleringsundersökningarna tog stora resurser i anspråk och bidrog till en fastare organisation och en ökning av personalstyrkan. I samband med att markexploateringen tilltog även i övriga landet etablerade man en externfinansierad uppdragsverksamhet (UV) inom Fornminnesavdelningen. Som Vitterhetsakademiens verkställande organ förvaltade myndigheten även en rad fastigheter, och inom Byggnadsminnesavdelningen var det kyrkörenden som dominerade. Försök gjordes att knyta en byggnadsinventering till upprättandet av ekonomiska kartan, men utan resultat. Och i en intressant passage visar Biörnstad med vilken bestörtning myndigheten reagerade på all den äldre bebyggelse som revs i städerna, alltså redan innan rivningsboomen dragit igång på 60- och 70-talen.

Betydande utrymme ägnas även landsantikvarieorganisationen som formellt grundades 1955. Med den etablerades ett riksomfattande nätverk av experter som fungerade som Raås förlängda armar i regionerna. Därmed ersattes det äldre ombudssystemet som i huvudsak vilat på ideell grund. Landsantikvarierna var tillika chefer vid landets provinsmuseer, dagens läns museer. Två var kvinnor: Ingegerd Vallin i Borås och Greta Arwidsson i Visby. Över huvud taget präglades efterkrigstiden av att man utbildade och anställde fler kvinnor inom det arkeologiska och kulturminnesvårdande fältet. Men medan dörren stod öppen till de arkeologiska undersökningarna var den länge helt stängd vad gällde fornminnesinventeringen. Biörnstads tolkning är att det möjligen berodde på säkerhetshänsyn, men mer sannolikt på en utbredd uppfattning att kvinnor helt enkelt inte klarade av jobbet fysiskt.

Biörnstad, som själv var riksantikvarie under perioden 1987–93, var en av de kvinnor som tidigt fick anställning på myndigheten. Som nyexaminerad arkeolog inledde hon sin arkeologiska

bana redan 1951. Hon har därför rikligt med egna minnesbilder från perioden som liksom i hennes förra bok utgör en viktig del av källmaterialet. I övrigt förlitar hon sig främst på material från myndighetens arkiv, ATA. Kombinationen ger oss ett unikt inifrånperspektiv och en inblick i en för många okänd period inom svensk kulturminnesvård. I en personlig exkurs i slutet av boken får vi även följa henne på hennes väg som arkeologistuderande till den myndighet hon kom att verka inom i över fyra decennier.

Med hennes sällsynta erfarenhet hade jag önskat fler och lite mer uttömmande personliga betraktelser om den värld hon var med om att forma. Liknande önskemål framförde jag i min förra recension. Jag syftar då inte på anekdoter och smaskiga detaljer, även om sådant också hade varit intressant, utan på utvecklingar om vilken kultur som frodades på myndigheten, hur de sociala relationerna såg ut, vilka hierarkier som formades mellan och inom avdelningarna, liksom gemensamma och skilda åsikter som präglade myndighetens verksamhet. Biörnstad medger att hennes beskrivning måhända är lite väl idyllisk och att det så klart fanns spänningar mellan tjänstemän och enheter, men att tiden över lag präglades av samarbete. Varför är jag då ändå intresserad av dessa spänningar och skilda åsikter som nu enbart antyds i boken? För att disharmonier i frågor som rör värderingar, målsättningar och intressen är centrala faktorer att studera om man vill förstå hur inriktning, organisation och praktik ändras över tid. I till synes dialektisk anda har oenigheter nämligen en benägenhet att få parterna att inte bara vässa sina gamla argument utan att även hitta nya, vilket på sikt kan leda till förändring av verksamheten.

Vad som präglade myndighetens arbete på insidan får vi som läsare inte reda på, men vi kan ana att vissa personligheter var viktiga. En drivkraft till förändring som Biörnstad själv tillskriver stor vikt var anpassningen till samhällsliga och ekonomiska förändringar och politiska beslut. Hon ägnar ett helt kapitel åt vilket förhållningssätt sittande politiker och ansvarigt departement, ecklesiastikdepartementet, hade vid den berörda tiden. Moderna tankegångar om en miljöinriktad (i motsats till objektfokuserad) kultur-

minnesvård fanns men fick inte något genomslag. Någon självskriven roll inom det utvecklingsoptimistiska samhällsbygget hade den inte. Och trots att kulturminnesvården fick en fastare organisation och självklar plats inom Myndighetssverige var den även fortsättningsvis lågt prioriterad och därmed ekonomiskt eftersatt. Intet nytt under solen med andra ord!

I inledningen skriver Biörnstad att då hon efter fem år äntligen började bli färdig med sin text så infann sig en viss osäkerhet: »Kunde resultatet ha något värde också för andra?» (s. 8). På den frågan kan jag bara svara ett otvetydigt ja eftersom det handlar om en till stora delar outforskad period som dessutom beskrivs av en initierad person. Förstår vi den så förstår vi också bättre varför mycket av den resterande historien blev som den blev. Över huvud taget behövs mer forskning om den moderna kulturmiljövårdens historia. Paradoxalt nog vet vi i flera avseenden mer om hur den fungerade under 1600-talet och under den hildebrandska och montelianska epoken under 1800- och början av 1900-talet. Situationen är av flera skäl olycklig, inte minst om vi av historien vill lära något användbart till dagens kulturmiljöarbete.

Under senare decennier har kulturmiljövårdens förutsättningar förändrats ganska drastiskt, och många har upprepade gånger uttryckt ett behov av att utvärdera dess nutida status och framtida öde. Frågan är hur man ska kunna genomföra en sådan utvärdering om man inte har något att jämföra med. Kan vi då lära något av tidigare brister och framgångsfaktorer i organisation och praxis? Frågan är retorisk, men för alla som tar frågan om kulturmiljövårdens framtid på allvar är Biörnstads bok ett viktigt bidrag till en sådan förståelse. Om inte annat så är den en mycket intressant berättelse om en kort men icke desto mindre viktig period av kulturmiljöarbetets historia.

Ola W. Jensen

Riksantikvarieämbetet

Box 5405

SE-114 86 Stockholm

ola.jensen@raa.se